

W. Bender
Hoofd Bureau Onderwijs-
ontwikkeling Geneeskunde
(Boog)

Correspondentieadres:
Boog
Faculteitsbureau Geneeskunde
Ant. Deusinglaan 1
9713 AV Groningen

In november 1989 werd de 'Gedragscode voor onderwijsonderzoekers' van kracht voor de leden van de Vereniging voor Onderwijs-research (VOR). In deze gedragscode zijn de rechten en plichten van onderzoekers van onderwijs vastgelegd in relatie tot de rechten van informanten (= respondenten, onderzochten) en opdrachtgevers, zodanig geformuleerd dat het wetenschappelijke belang van het werk wordt gegarandeerd. Het spreekt dus vanzelf dat er artikelen in de code zijn opgenomen die het gebied van de privacy, geheimhouding, anonimiteit, anonieme verwerking, etcetera betreffen. Zo luidt artikel 4.8:

De persoon van de informant blijft anoniem, tenzij hijzelf uitdrukkelijk toestemming geeft zijn identiteit bekend te maken.

Ik weet niet welke ervaringen andere onderzoekers op dit punt hebben, maar mijn eigen ervaring is dat informanten, na te zijn ingelicht over de vertrouwelijke en anonieme verwerking van de gegevens, hun identiteit in de vorm van voornaam of achternaam soms vlot prijsgeven. In de meeste gevallen is dat absoluut niet nodig, ook niet in die situaties waarin een vorm van identificatie onontkoombaar is. In de situatie die ik op het oog heb, is sprake van longitudinaal onderzoek (bijvoorbeeld een pretest-posttest design); het gaat dus om herhaalde metingen bij eenzelfde individu. In een dergelijke opzet moeten individu-gebonden gegevens aan elkaar kunnen worden gekoppeld, althans wanneer gemiddelde, mediaan of modus onvoldoende informatie opleveren. Indien statistische berekeningen rond individuele gegevens wenselijk zijn, zal de onderzoeker unieke identificatie-codes moeten hanteren - uiteraard onder het afgeven van garanties met betrekking tot privacy

en anonieme verwerking. Soms vereist de situatie dat de onderzoeker de informanten moet vragen om zelf een identificatie-code in te vullen. Het prototype is de situatie waarin sprake is van herhaalde metingen bij grote groepen individuen.

Het probleem is nu wat de beste *invul-instructie* is. De onderzoeker zou gewoon kunnen vragen de eigen naam in te vullen, en, zoals gezegd, velen doen dat zonder schroom of aarzeling. Maar het privacy-gezichtspunt verbiedt een dergelijke oplossing als adequaat te accepteren. Daarom worden informanten wel geïnstrueerd om zelf hun eigen codenaam te bedenken. Hoewel de anonimiteit op deze wijze gegarandeerd is, is in de praktijk de bruikbaarheid kwestieus; er is immers geen zekerheid dat die zelfverzonnen code bij de volgende meting nog in de herinnering kan worden teruggeroepen. Als verbeterde variant wordt wel aanbevolen om de code te construeren via een combinatie van kledingmaat en schoenmaat of iets dergelijks, maar ook deze oplossing kent consistentie-problemen.

Mijn eigen ervaring is dat de beste oplossing de volgende is: laat informanten als codenaam opgeven de *meisjesnaam van hun moeder*. In ons cultuurgebied is deze oplossing bijna perfect: iedereen heeft een moeder, (bijna) iedereen kent haar meisjesnaam, niemand vergeet die naam, en er is (bijna) niemand die weet welke codenaam bij welk individu hoort. Alleen in het geval van respondenten met familiebanden in de eerste en tweede graad kunnen zich problemen voordoen ten aanzien van uniciteit en anonimiteit.

In de praktijk werkt de geschetste methode uitstekend. Vrijwel steeds ontstaat er bij de uitleg een milde en welwillende hilariteit, onder gelijktijdige erkenning van de bruikbaarheid en relevantie van deze procedure.

Overigens, Hubelmeijer is niet de naam van mijn moeder maar van mijn grootmoeder, en die gebruik ik dus nooit. Mijn moeders naam verklap ik niet.